

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 37.01:81'27

О. В. Шупта

В умовах світової глобальної інтеграції національні культури поглинаються в єдине комунікативне суспільство, яке передбачає зміну ціннісних орієнтирів особистості, здатної вільно і активно жити та працювати. Оскільки головна ідея сучасного розвитку суспільства – соціокультурна адаптація людини в світі, то саме через іноземні мови відбувається безпосередній чи опосередкований діалог різних культур, установаження інтенсивних міжнародних контактів та міжкультурної комунікації. Однією з ознак сучасного освітнього середовища є взаємодія та взаємовплив багатьох освітніх середовищ, використання інноваційних підходів однієї країни в освітньому просторі інших країн. Але водночас основною умовою соціокультурної інтеграції є взаємозбагачення національних культур, традицій, освітньої системи при збереженні їх самобутності та цілісності. Формування іншомовної соціокультурної компетентності передбачає якісні зміни у ставленні студента до процесу навчання, усвідомленні пріоритетної ролі діалогічного спілкування в полікультурному співтоваристві, оволодінні іноземною мовою на рівні професійної успішності та життєвої необхідності.

Питання формування і розвитку особистості, її компетентності розглядаються з позиції теорії діяльності (Б. Ананьєв, О. Леонтьєв, П. Підкасистий, С. Рубінштейн). Питанням готовності до майбутньої діяльності присвячена значна кількість педагогічних досліджень (М. Дьяченко, В. Загвязинський, Л. Кондрашова, А. Каташинська, А. Линенко, В. Сластьонін). Проблеми культури з точки зору філософії та культурології вивчають В. Біблер, І. Зязюн, Л. Коган, А. Швейцер та інші; у педагогіці та психології – Б. Ананьєв, І. Зимня, Б. Ломов, О. Петровський, В. Сластьонін та інші. Проблеми соціокультурного підходу до вивчення мов розглядаються у роботах М. Боліної, М. Верещагіна, О. Гуріна, В. Костомарова та інших.

Незважаючи на чисельні дослідження визначеної проблеми, окремої уваги потребує вивчення особливостей формування іншомовної соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

Мета статті – визначити поняття “іншомовна соціокультурна компетентність” та з’ясувати особливості її формування у ВНЗ.

Постійне розширення культурних і професійних контактів актуалізує потребу суспільства в конкурентоспроможних фахівцях з вільним володінням іноземною мовою. Належна іншомовна підготовка – це не лише обов’язковий елемент професійної підготовки, але й індивідуального саморозвитку особистості. Метою освіти стають не тільки знання й уміння, а певні якості особистості, формування ключових компетенцій, які повинні підготувати студентів до подальшої професійної діяльності [1], тобто сформувати його компетентність, а також визначення такого змісту і цінностей в освітніх програмах, від яких залежить здатність особистості продуктивно інтегруватися у світовий культурно-економічний простір.

Для нашого дослідження важливе значення має компетентнісний підхід, основи якого було закладено в працях Б. Ананьєва, Л. Виготського, І. Зимньої, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших. Так, компетентнісний підхід дозволяє замінити на основі оновленого змісту систему обов’язкового формування знань, умінь і навичок набором необхідних компетентностей для певного виду професійної діяльності. Під поняттям “компетентнісний підхід” О. Пометун розуміє спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) та предметних компетентностей особистості [2].

Реалізація основних положень компетентнісного підходу сприяє мотивованому, особистісно орієнтованому навчанню, що забезпечує максимальне розкриття потенціалу студента. Компетентнісний підхід можна охарактеризувати як спробу поєднати професійну освіту і потреби ринку праці, оскільки цей підхід пов’язаний із замовленням на освіту з боку роботодавців – тих, кому потрібен компетентний фахівець. Тобто компетентнісний підхід – це підхід, при якому результати освіти визначаються значущими за межами системи освіти [3].

У різних наукових джерелах сутність і зміст понять “компетентність” і “компетенція” поки що до кін-

ця не з'ясовано. Поняття "компетенція" тлумачиться як обізнаність людини стосовно певного кола питань, володіння нею знаннями і досвідом, а також коло повноважень, прав певного органу чи посадової особи. Поняття "компетентність" ширше, ніж поняття "компетенція" і включає поряд з когнітивно-знанням, ще й мотиваційний і регулятивний компоненти [3].

Т. Браже звертає увагу на те, що професійна компетентність визначається не лише професійними (базовими) науковими знаннями, але ціннісними орієнтаціями спеціаліста, мотивами його діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо себе, стилем взаємовідношень з людьми, з якими він працює, з його загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу [4, с. 40].

Нам імпонує визначення, представлене Міжнародним департаментом стандартів для навчання і досягнення та освіти (IBSTPI), де поняття "компетентність" визначається як "спроможність кваліфіковано здійснювати діяльність, виконувати завдання або роботу" [5, с. 1]. При цьому поняття компетентності містить набір знань, умінь, навичок та особистого ставлення, що дають змогу людині ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні функції, що підлягають досягненню певних стандартів у галузі професії або виду діяльності [5]. Для полегшення оцінювання компетентностей Міжнародний департамент стандартів для навчання і досягнення та освіти (IBSTPI) пропонує виокремити з даного поняття основний когнітивно-знанням компонент, а результати сформованості мотиваційного, поведінкового, діяльнісного, соціального та інших компонентів професійної компетентності не виправдано, на нашу думку, нехтуються.

Професійна діяльність вважається компетентною у випадку, коли повністю реалізований професійний потенціал особистості, а робота виконана із досягненням максимального результату. А компетентність фахівця, на нашу думку, – це гармонійне поєднання в особистості знань, умінь і навичок конкретної професії та такого психологічного стану, що дозволяє досягнути відчутних результатів праці.

У сучасній соціокультурній ситуації людина знаходиться на межі культур, взаємодія з якими вимагає від нього розуміння і поваги культурної ідентичності інших людей, діалогічності. Діалог культур є гарантією подальшого розвитку і прогресу людства. Тому сучасна система освіти повинна орієнтуватися на підготовку людини культури, здатної працювати зі знаннями, різними типами мислення, яка визнає ідеали різних культур [6].

Як зазначається у Словнику методичних термінів [7], "соціокультурна компетентність" передбачає знайомство того, хто навчається, з національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки, уміння користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для породження та сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови (звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи та країнознавчі знання).

Слід зазначити, що добре володіння іноземною мовою без знання загальноприйнятих в окремому

суспільстві норм і моделей комунікативної поведінки може призвести до непорозуміння при спілкуванні з носіями іноземної мови. У кожній національно-соціальній або професійній групі існує власна національно-культурна або професійно-культурна модель мовної поведінки та спілкування. Володіння такою моделлю є ключовою ознакою іншомовної соціокультурної компетентності особистості. Отже, соціокультурна компетентність є складовою комунікативної компетентності особистості, що додатково дозволяє:

відчувати психологічний комфорт під час спілкування;

прогнозувати розвиток мовних ситуацій;

керувати особливостями процесу спілкування завдяки володінню особливостями комунікативного середовища;

вибрати рівень мовного етикету, що доречний у конкретній ситуації залежно від соціального, розумового, культурного, майнового та інших статусів співрозмовника;

визначити рівень щирості співрозмовника під час спілкування;

використовувати професійний сленг, жаргонізми тощо;

враховувати країнознавчі знання та звичаїв, застосовувати у спілкуванні норми стереотипної поведінки носіїв мови.

Під іншомовною соціокультурною компетентністю ми будемо розуміти інтегральне особистіне утворення, яке характеризується таким рівнем лінгвокраїнознавчих, соціальних та культурологічних знань особистості, що дозволяє здійснювати міжкультурну комунікацію засобами іноземної мови.

З визначення випливає, що для якісного формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів вважається за необхідне в ході навчання формувати та розвивати лінгвокраїнознавчі, соціальні та культурологічні типи знань (див. рисунок).

Типи знань, які необхідні для формування іншомовної соціокультурної компетентності

Гуманізація системи сучасної освіти, упровадження аксеологічного підходу у вихованні, що передбачає засвоєння індивідом культури як системи цінностей та становлення як творчої особистості, передбачає поряд з лінгвістичною, комунікативною,

інформаційною та іншими компетентностями формування в навчально-виховному процесі іншомовної соціокультурної компетентності.

Для досягнення цієї мети необхідно розвивати у студента соціокультурний компонент професійної компетентності відповідними навчальними засобами. Слід глибше вивчати культуру, історію, географію, звичаї, право, релігію, ментальність, спосіб життя носіїв мови. Без таких спеціальних знань студенту неможливо якісно створювати іншомовний текст, що буде зрозумілим та адекватно сприйнятим носієм мови.

Для формування іншомовної соціокультурної компетентності, поряд із вивченням іноземної мови, у ході навчання необхідно розвивати мотивацію до оволодіння студентами матеріальними та культурно-духовними цінностями іншого народу. Це потребує підбору викладачем відповідного навчального матеріалу, що відтворює лінгвокраїнознавчу, соціальну та культурологічну модель спільноти країни, мова якої вивчається, та здатний зацікавити студента. Насичення навчального автентичного матеріалу емоційно-естетичними текстами і завданнями сприяє підвищенню мотивації вивчення мови, реалізації принципу комунікативного спрямування навчання. Одним із ефективних засобів формування іншомовної соціокультурної компетентності є також читання автентичних текстів лінгвокраїнознавчої тематики, що дозволяє штучно створити атмосферу іншомовного спілкування.

Ретельно підібрані та продумані завдання і вправи, які містять лінгвосоціокультурну інформацію, сприяють як формуванню, так і подальшому розвитку інтересу студентів до вивчення іноземної мови та опануванню її соціокультурної складової. Для створення сприятливих умов міжкультурної взаємодії необхідно враховувати думку та інтереси кожного студента, активно їх залучати до виконання різних завдань та обговорення навчальних ситуацій, наближених до майбутньої професії.

На нашу думку, саме навчання професійно спрямованої іноземної мови з опорою на її соціокультурний компонент є найкращим способом утримання позитивного ставлення студентів до вивчення іноземної мови та розширення власної іншомовної соціокультурної компетентності. Процес формування іншомовної соціокультурної компетентності повинен бути системним, цілеспрямованим, з відповідним зворотним зв'язком.

Слушними є, на нашу думку, запропоновані О. Одинцовою основні методи і прийоми формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів ВНЗ, а саме [8, с. 41]:

а) порівняльно-зіставний метод (включає в себе дискусії різних видів; на заняттях обговорюються традиції, звичаї країн, які істотно відрізняються від рідних аналогів);

б) метод "критичних інцидентів" (спрямований на виявлення відмінностей у вербальному та невербальному спілкуванні; студентам пропонується опис

якогось випадку в процесі спілкування, у результаті якого була невірно укладена угода між представниками різних культур через культурні розбіжності та нерозуміння ситуації одним із партнерів, наприклад, нерозуміння жестів, міміки співрозмовника під час семінару, наради тощо);

в) метод "культурних капсул" (акцентує увагу на конкретних відмінностях у культурах, наприклад, звуки, які вимовляє людина на позначення здивування, невдачі, радості).

Будь-яка мова передає соціокультурну інформацію, тому викладач іноземної мови в ході навчання повинен приділяти увагу важливості соціокультурних знань (лінгвокраїнознавчі, соціальні, культурологічні), які набуваються при вивченні іноземної мови. І такі знання існують на всіх лінгвістичних рівнях: фонетичному, лексико-граматичному і стилістичному. Володіння лише певним набором знань, умінь і навичок сьогодні є недостатнім для майбутнього фахівця конкурувати на ринку праці. Потрібно внести зміни до мети, змісту та методів викладання іноземної мови у ВНЗ та пов'язати їх з іншомовним соціокультурним спрямуванням навчання, у процесі якого б відбувалося постійне співставлення етноспецифічних понять та явищ, норм і традицій іншомовної та рідної культури. Для ефективного формування іншомовної соціокультурної компетентності необхідно в подальшому обґрунтувати сукупність педагогічних умов, які необхідно впровадити у процес підготовки майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Бібік Н. М. Компетентність у навчанні / Н. М. Бібік // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 408–409.
2. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://visnyk.iatp.org.ua>.
3. Зимняя И. О. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. О. Зимняя // Интернет-журнал "Эйдос". – 2006 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2006/0711-05.htm>.
4. Браже Т. Г. Профессиональная компетентность специалиста как многофакторное явление / Т. Г. Браже. – Л: НИИ НОЗ, 1990. – С. 39 – 62.
5. Specter, J. Michel – de la Teja, Ileana. Eric Clearinghouse on information and Technology Syracuse N.Y. Competencies for Online Teaching. Ric Diges. Competence, Competencies and Certification. – P. 1.
6. Библер, В. С. Культура. Диалог культур / В. С. Библер // Вопр. философии.– 1989. – № 6. – С. 31–43.
7. Азимов З. Г. Словарь методологических терминов (теория и практика преподавания языков) / З. Г. Азимов, А. Н. Щукин – СПб : Златоуст, 1999. – 333 с.
8. Одинцова О. Педагогічні основи формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів технічного ВНЗ / О. Одинцова // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: "Педагогіка і психологія". – Вінниця. – 2005. – Вип. 12. – С. 40–42.

*Рецензент – кандидат педагогічних наук,
доцент Павлик О. Б.*